

Ольга Михайлівна **КАРАПЕТЯН**

к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8747-7631>

Андрій Павлович **КОЛЕСНИКОВ**

к.е.н., доцент кафедри, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3064-4133>

Роман Петрович **ОЛІЙНИЧУК**

к.ю.н., доцент кафедри, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено сутність та особливості застосування ризик-орієнтованого підходу в діяльності детективів Бюро економічної безпеки (БЕБ), значення запровадження ризик-орієнтованого підходу метою виявлення потенційних ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сферах бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної та інвестиційної діяльності. Аргументовано, що за результатами виявлення, оцінювання та визначення ризиків вживаються заходи з управління ризиками, що полягають у своєчасному реагуванні на них шляхом мінімізації або усунення чинників ризику, які призвели або можуть призвести до їх виникнення, а також наслідків прояву таких ризиків.

Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, запобігання протиправним доходам, класифікація ризиків, стратегія боротьби з економічною злочинністю, протидія злочинам

ВСТУП

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», передбачено проведення Національної оцінки ризиків. Це оцінювання національних ризиків направлено на виявлення потенційних загроз у системі протидії відмиванню доходів, визначення елементів управління цими ризиками та підтримку у розробці стратегії розвитку вказаної системи.

В Україні відбувається перехід з формалістичного підходу до ризик-орієнтованого стосовно належної перевірки клієнтів. У 2023 р. з'явився новий фокус у перевірках контрагентів на наявність зв'язків з країною-агресором. Ризик-орієнтований підхід (РОП) постає ключовим елементом для успішної імплементації Міжнародних стандартів протидії відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення.

Дослідженню ризиків, які повинні враховуватись в управлінні різними організаціями, присвячено чимало праць науковців економічної галузі: Т. Васильціва, Т. Каменської, В. Кравченка, К. Редченко, А. Старостіної та ін. Ці вчені досліджують у своїх працях РОП та ризики у здійсненні внутрішнього контролю суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні теоретичну базу склали законодавчі і нормативно-правові акти та теоретичні розробки у сфері запобігання та протидії легалізації активів, одержаних злочинним шляхом. Застосовано сукупність принципів, прийомів та підходів, яку засновано на загальнонаукових та спеціально-наукових методах.

МЕТА статті – дослідити особливості застосування ризик-орієнтованого підходу у практичній діяльності

детективів бюро економічної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ

РОП – визначення (виявлення), оцінювання (переоцінювання) та розуміння ризиків у сфері протидії ВК/ФТ/ФРЗМЗ, а також вжиття відповідних заходів з управління виявленими ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня [8].

В основі побудови РОП можна виокремити такі складники:

- національне оцінювання ризиків;
- ризик-орієнтований нагляд;
- ризик-орієнтований принцип у побудові АML-систем суб'єктами моніторингу;
- РОП у виконанні обов'язків: KYC/CDD, виявлення операцій [8].

Застосування РОП здійснюється у порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які згідно із законом № 361 виконують функції державного регулювання і нагляду [8].

Відповідно до закону № 361 вони зобов'язані встановити високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин), зокрема стосовно таких клієнтів:

- клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава (юрисдикція), що не виконує чи неналежно виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері ПВК/ФТ/ФРЗМЗ;
- клієнтів, включених до переліку осіб, клієнтів, які є представниками осіб, включених до переліку осіб, клієнтів, якими прямо або опосередковано володіють особи, включені до переліку осіб;
- іноземних фінансових установ (крім фінансових установ, зареєстрованих у державах-членах ЄС, держа-

вах-членах FATF, крім держав, що здійснюють збройну агресію проти України у значенні, наведеному у статті 1 Закону України «Про оборону України»), з якими встановлюються кореспондентські відносини;

– іноземних публічних діячів, членів їх сімей та осіб, пов'язаних з ними;

– клієнтів, стосовно яких застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до ст. 5 Закону України «Про санкції»;

– клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон» [5].

Таблиця 1 – Орієнтовна шкала класифікації ризиків за типами послуг

Тип послуги	Ймовірність	Вплив	Оцінка ризику
Операції з віртуальними активами	висока	великий	висока
Купівля нерухомості	середня	помірний	середній
Управління компанією	висока	великий	високий
Юридична послуга	низька	незначний	низький
Аудит фінансової звітності	низька	незначний	низький

З метою посилення ролі держави у боротьбі з економічною злочинністю створено новий орган – Бюро економічної безпеки України (БЕБ). Його права та обов'язки визначено Законом України «Про Бюро Економічної Безпеки», включаючи проведення перевірок дотримання суб'єктами господарювання економічного законодавства [3].

Повноваженнями БЕБ умовно можна поділити на дві групи. Перша група – це *класичні повноваження правоохоронного органу*:

1) здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у межах передбаченої законом підслідності;

2) отримання у встановленому законом порядку від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформації, необхідної для виконання повноважень БЕБ України;

3) використання гласних і негласних, штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності та конфіденційності таких відносин, матеріальне і моральне заохочення осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ України [3].

До другої, умовної, категорії повноважень належать, т.зв. *інформаційно-аналітичні*:

1) здійснення інформаційно-пошукової та аналітично-інформаційної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ України;

2) збирання, оброблення та аналіз інформації про кримінальні правопорушення;

3) залучення в межах компетенції у передбачений законодавством спосіб, зокрема на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, зокрема іноземців;

4) формування аналітичних матеріалів з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень [3].

БЕБ України у своєму завданні боротьби з економічною злочинністю, використовує різноманітні методи перевірок, викладені у ст. 3 профільного закону, для забезпечення ефективного функціонування та захисту економічних інтересів держави. Тому слід детально розглянути загальні методи проведення перевірок БЕБ та їх

особливості [3]:

1. *Документальні планові та позапланові перевірки.* Метод базується на вивченні та аналізі фінансової, податкової, статистичної звітності та інших документів компанії.

2. *Фактичні виїзні та невиїзні перевірки.* Метод передбачає безпосереднє або дистанційне вивчення діяльності компанії за місцем її здійснення.

3. *Моніторингові перевірки дотримання вимог законодавства у сфері економіки.*

4. *Контрольні закупівлі товарів, робіт чи послуг.* Метод спрямовано на перевірку дотримання прав споживачів.

5. *Експертизи та опитування посадових осіб і працівників компанії.* Метод включає в себе вивчення та аналіз компетентної думки фахівців, а також взаємодію з персоналом підприємства.

6. *Інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, розрахунків і зобов'язань підприємства.* Метод дає змогу перевірити наявність та стан ресурсів і фінансів компанії.

Застосування РОП у практичній діяльності БЕБ відбувається так. БЕБ застосовує РОП з метою виявлення потенційних ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сферах бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної та інвестиційної діяльності. Цей підхід застосовується інформаційно-аналітичними підрозділами БЕБ для виконання завдань, визначених Законом України «Про Бюро економічної безпеки України».

РОП передбачає:

– виявлення, оцінювання (повторне оцінювання) та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки;

– життя заходів з управління ризиками;

– періодичну фіксацію результатів застосування РОП;

– підтримання в актуальному стані інформації про оцінювання ризиків.

Здійснення РОП полягає у проведенні аналізу та порівняння інформації, що міститься в базах даних БЕБ, з даними, отриманими з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, реєстрів, банків даних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до яких забезпечено доступ відповідно до положень ст. 7 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», а також структурованих та неструктурованих даних з інших джерел.

У діяльності БЕБ виділяють такі рівні застосування РОП [9]:

– стратегічний, що передбачає виявлення зон ри-

зиків, вплив яких призводить до тінізації економіки на національному рівні та послаблення економічної безпеки держави, оцінювання ризиків, а також визначення пріоритетних напрямів розроблення та вжиття заходів з управління ризиками з метою їх мінімізації або усунення;

– оперативний, що передбачає виявлення ризиків у певній галузі (певних галузях) економіки та/або за територіальними ознаками, розроблення та вжиття заходів з управління такими ризиками з метою їх мінімізації або усунення;

– тактичний, що передбачає виявлення ризиків вчинення кримінальних правопорушень за результатами аналізу діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання або окремих осіб, розроблення та вжиття заходів з управління такими ризиками з метою їх мінімізації або усунення.

Установлення ризиків здійснюється такими послідовними етапами [9]:

1. *Виявлення ризику*, мета якого полягає у нагляді за галузями економічної діяльності та виявленні потенційних загроз, які можуть впливати на економічну безпеку держави.

2. *Оцінювання ризику* полягає у визначенні рівня, інших характеристик виявленої загрози, аналізі причин та умов її виникнення, можливому прогнозуванні ризику (за необхідності), потенційних або фактичних наслідків, а також визначенні можливих заходів для реагування на цю загрозу з метою її мінімізації або усунення.

3. *Визначення ризику* включає ідентифікацію та документування отриманих результатів.

За результатами виявлення, оцінювання та визначення ризиків вживаються заходи з управління ризиками, що полягають у своєчасному реагуванні на них шляхом мінімізації або усунення чинників ризику, які

призвели або можуть призвести до їх виникнення, а також наслідків прояву таких ризиків.

Процес управління ризиками передбачає такі послідовні етапи [9]:

– вибір заходів реагування за результатами оцінювання ризику;

– вжиття визначених заходів;

– контроль за вжиттям заходів;

– аналіз ефективності вжитих заходів.

До заходів реагування належать [9]:

– надання державним органам рекомендацій з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень зрегулювання відносин у сфері економіки;

– подання пропозицій із внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

– надання підрозділам детективів БЕБ аналітичних продуктів та інформаційних документів для прийняття процесуальних рішень у передбаченому кримінальним процесуальним законодавством порядку або здійснення оперативно-розшукової діяльності.

ВИСНОВКИ

Діяльність БЕБ України – це не лише інструмент виявлення порушень, але й складник комплексної стратегії з боротьби з економічною злочинністю. Забезпечення чіткої правової бази, цільового спрямування, прозорості та взаємодії з бізнес-спільнотою, співпраці з іншими органами та захисту прав суб'єктів господарювання робить перевірки БЕБ ефективним інструментом в здійсненні державної економічної політики, однак робота БЕБ потребує суттєвого реформування з метою підвищення ефективності його роботи, а також з метою уникнення зловживань з боку його працівників.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо управління ризиками банку у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, пов'язаними з персоналом. URL: http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=220&lang=uk

2. Національна оцінка ризиків 2022 – виклики та можливості. URL: <https://cedem.org.ua/news/natsionalna-otsinka-ryzykiv-2022>

3. Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. URL: www.fatf-gafi.org

4. Порадник з питань реалізації ризик-орієнтованого підходу для управління ризиками, пов'язаними із відмиванням. URL: www.wolfsberg-principles.com/risk-based-approach.html

5. Про затвердження Порядку застосування ризик-орієнтованого підходу в Бюро економічної безпеки України: наказ БЕБ від 01.02.2023 № 36 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0350-23#Text>

Reference

1. Methodological recommendations for bank risk management in the field of prevention and countermeasures against legalization (laundering) of criminal proceeds and financing of terrorism related to personnel. URL: http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=220&lang=uk (in Ukrainian).

2. National risk assessment 2022 – challenges and opportunities. URL: <https://cedem.org.ua/news/natsionalna-otsinka-ryzykiv-2022/> (in Ukrainian).

3. Guidance on a risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing. URL: www.fatf-gafi.org (in Ukrainian).

4. Adviser on implementing a risk-based approach to money laundering risk management. URL: www.wolfsberg-principles.com/risk-based-approach.html (in Ukrainian).

5. On the approval of the Procedure for the application of a risk-oriented approach in the Bureau of Economic Security of Ukraine: order of the BEB dated 02.01.2023 No. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0350-23#Text> (in Ukrainian).

Olha KARAPETIAN

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8747-7631>

Andrii KOLESNIKOV

PhD in Economics, Associate Professor of department, West Ukrainian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3064-4133>

Roman OLIINYCHUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, West Ukrainian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

**APPLICATION OF THE RISK-ORIENTED APPROACH IN THE PRACTICAL ACTIVITIES OF
DETECTIVES OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY**

The paper examines the essence and features of the application of a risk-oriented approach in the activities of detectives of the Bureau of Economic Security, the importance of introducing a risk-oriented approach in order to identify potential risks of committing criminal offenses in the spheres of budgetary, tax, customs, monetary and investment activities.

General methods of conducting inspections of the Bureau of Economic Security and their features are considered. In particular, such methods are characterized as: documentary scheduled and unscheduled inspections; actual on-site and off-site inspections; monitoring checks of compliance with legal requirements. Control purchases of goods, works or services; examinations and interviews of company officials and employees; inventories of goods and material values, calculations and obligations of the enterprise.

It has been investigated that the implementation of a risk-oriented approach consists in the analysis and comparison of information contained in the databases of the Bureau of Economic Security (BEB) with data obtained from automated information and reference systems, registers, data banks of state authorities, local self-government bodies, to which access is provided in accordance with the provisions of Article 7 of the Law of Ukraine "On the Bureau of Economic Security of Ukraine", as well as structured and unstructured data from other sources.

It is argued that based on the results of identifying, assessing and defining risks, risk management measures are taken, which consist in timely response to them by minimizing or eliminating risk factors that have led or may lead to their occurrence, as well as the consequences of the manifestation of such risks.

It was determined that the tools and methodology of the risk-oriented approach for the activities of the Bureau of Economic Security can become useful only under the conditions of quality implementation, taking into account foreign experience and careful implementation of each of the described stages.

Keywords: risk-oriented approach, prevention of illegal income, risk classification, strategy for combating economic crime, crime prevention